

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Source: Praxis - Jugoslavensko izdanje

Praxis - Yugoslav Edition

Location: Croatia

Author(s): Marija Brida

Title: Benedikt Benković

Benedikt Benković

Issue: 04/1968

Citation style: Marija Brida. "Benedikt Benković". Praxis - Jugoslavensko izdanje 04:388-398.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=273577>

BENEDIKT BENKOVIĆ

Marija Brida

Zagreb

Kad istražujemo kulturnu prošlost našeg naroda potrebno je osvijetliti ne samo one likove koji su po značajnosti svojih doprinosa stajali u prvome planu kulturnih zbivanja ostvarujući nove horizonte i zalažući se za pobjedu te nove otvorenosti, nego i skromnije pojave savjesnih umnih radnika koji dadoše vrijedan udio u oblikovanju općeg profila svog vremena. Istraživanje takvog udjela naših ljudi, ostvarenog u domovini ili stranom svijetu, ne može ići u prilog nekom autarkičnom zatvaranju nacije u vlastitu tradiciju već stoga što se, naročito kad je kao i ovdje riječ o renesansnom razdoblju, mahom radi o ličnostima čiji se rad odvijao na međunarodnom planu, kojima je dakle bila strana nacionalna začahurenost. — To međutim neke od njih nije smetalo da pišući latinskim jezikom ipak uporno čuvaju čisti narodni oblik svog prezimena.

U našem »stjecanju domovine misli« koja danas ima oblikovaniji i čvršći osnov u »tvarnoj domovini«¹ može potpunija svijest o vlastitoj prošlosti doprinijeti razvitku misaone sadašnjosti, koja nas povezuje sa smislenošću općeg kulturnog zbivanja. — U pojave koje se doduše ne ističu naročitom značajnošću, ali upotpunjuju sliku našeg sudjelovanja u kulturnom događanju kasnog XV i ranog XVI vijeka, spada i Benedikt Benković. Njega nećemo naći u središtu renesansne ustalasanosti duhova, u otvaranju novih vizija čovjeka iz svemira; djelatnost mu je upravljena na čuvanje tadašnje tradicije i djelomično samo prožeta humanističkim nijansiranjem misli. Ipak, misao mu odaje interesantno previranje novoga i starog i može nam ponešto reći o onoj mnogolikosti načina kojima čovjek

1) Varirana misao iz rektorskog govora Franje Markovića održanog 19. listopada 1881. na Sveučilištu u Zagrebu.

kasnog srednjeg vijeka, još sav u transcendentnosti, svježinom poneke poredbe ili obratom misli odaje nemir buđenja koje se posvuda zbiva.

Podaci u našoj domaćoj literaturi o životu i radu Benedikta Benkovića bili su dosada manjkavi i nejasni. Oni su varirali od stavova da je napisao mnoga naučna djela i istakao se kao profesor na Sorbonni (što je netačno), pa do sumnje da li je uopće išta značio. Mislim da mi je tu uspjelo dosta toga objasniti.² B. B. je rođen oko 1460. god. u sjevernoj Dalmaciji (vjerojatno u okolici Zadra). Potječe iz starog hrvatskog plemićkog roda. Otac mu je Ivan Benković^{2a} (de Plavno), kaštelan Zvonigradski i dvorjanin kneza Karla Krbavskog. B. B. je pripadao franjevačkom redu i bio, možda u dva navrata a svakako 1518., provincijal *provinciae Dalmatiae sancti Hyeronimi Ordinis fratrum minorum* (koji naziv je tada, kao i danas, imala dalmatinska franjevačka provincija). — God. 1517. (i dalje) bio je profesor teologije na visokoškolskoj franjevačkoj ustanovi u Rimu. To proizlazi iz pisma koje mu je uputio znameniti skotist J. Glarola iste godine.³ Benković je tada predavao teologiju i logiku na ustanovi *studium generale Aracoeli*. — God. 1520. nalazimo uz njegovo ime titulu »scientiarum Monarcha«, što je označavalo istaknutog naučenjaka. Iste godine B. B. je na generalnom kapitulju franjevaca u Bordeauxu izabran za funkciju »definitor generalis«, tj. za jednog od dvanaest savjetnika generala Reda (tada Franciscus Lychetus, kojemu B. B. posvećuje svoje izdanje skotističke logike, izašlo iste godine u Paviji.) — Godine 1522. delegira ga tadašnji general franjevaca Paulus de Soncino da kao njegov opunomoćenik riješi spor u franjevačkim samostanima u Wroclavu i Goldbergu. Radilo se o sporu između opservantske i martinijansko-reformatske struje u redu Male braće. Spor se tu, u predjelu, gdje su bile pomiješane češke i njemačke nacionalne skupine, komplicirao s političkim tendencijama. Češki su samostani bili opservantski (kojoj struji i Benković pripada), a njemački reformatski. Sam Benković je pokazivao više simpatija za Čehe ali je ipak njegova presuda od predstavnika Reda kao i od svjetovnih vlasti bila priznata kao pravedna. — Presudu u tom sporu B. B. je donio 22. VI

---

2) Opširnije o tome u mojoj studiji »Benedikt Benković«, Beograd 1967. (ed. Institut društvenih nauka).

2a) To je ustanovljeno na temelju partikule oporuke dominae Magdalene Bencovich, majke B. B., koja partikula je nađena u samostanu Sv. Frane u Zadru.

3) To pismo je uklopljeno u Glarolino izdanje: Scotus J. D., »Quaestione: in IV Libres Sententiarum«, Lugduni 1520. Glarola se obraća Benkoviću u smislu da će on, kao vrstan poznavalac Scotove filozofije, najbolje moći prosuditi važnost njegovog izdanja.

1522. na dvoru kralja Ludovika I Jagelovića u Pragu⁴. Kralj Ludovik ju je potvrdio svojim potpisom, no kasnije je pokazivao izvjesna kolebanja, jer se nije htio zamjeriti Nijemcima i radi turske opasnosti i radi njihovog naginjanja protestantskoj reformaciji. Generalni kapitul franjevaca u Burgosu potvrdio je u principu presudu B. B. preporučivši više elastičnosti u provedbi — Vraćajući se iz Wroclava u Rim Benković je umro u Judenburgu u Austriji 1523. g. — Zadnja godina njegovog života, zahvaljujući dokumentima o tome sporu, u tančine nam je poznata. Ona odaje čovjeka snažnog temperamenta i karaktera, s mnogo radne energije, kritičnosti i principijelnosti.

U nekim našim domaćim napisima uzima se da B. B. pripada plemićkoj porodici *Begna*. To međutim nema osnova. U originalnim dokumentima ne dolazi nikada »Begna«, nego *Benedictus: Benkovich* (njegov vlastoručni potpis), *Bencovich*, *Bencovic*, odnosno latinski oblik: *de Benedictis*, ili *Benedictus Benedicti*.

***

Od originalnih djela Benedikta Benkovića zna se jedino za spis štampan 1489. god. u Lyonu⁵, na naslovnoj stranici kojega stoji: *Navigium beate Marie virginis a venerabili patre Benedicto Benedicti ordinis minorum; conventus divi Bonaventure; sacre theologie professore et divini verbi declamatore ferventissimo editum.*⁶ Originalni primjerak te inkunabule čuva se u Bibliothèque nationale u Parizu (u katalogu te biblioteke zaveden je pod imenom »Bencovic«).

Navigium je spis sakralno-ekshortativnog karaktera, a prožet je filozofsko-kontemplativnom notom. Autor pokazuje ne samo naobrazbu i rutiniranost u skolastičkoj diskurzivnoj metodi i tada uobičajenoj primjeni teksta *Biblije*, nego često i inventivnost usporedbe, lakoću i elegantnost izraza. — Aristotelovo četvorstvo uzroka uzima se kao opći formalni vid razmatranja, a u posebnome prevladava diskurzivna metoda s razgranatim poli-

---

4) Jedan primjerak te Benkovićeve sentencije sa njegovim potpisom i nekoliko redaka rukopisa čuva se u Državnom središnjem arhivu u Pragu.

5) »Gesamtkatalog der Wiegendrucke«. Leipzig 1925—1938; No 3814.

6) Kako ovdje uz »Benedictus Benedicti« nema oznake »Dalmata« ili slične, to bi se, u principu, mogla dovesti u pitanje pridjela »Navigiuma« Benkov.ću. No općenito se to smatra njegovim djelom. J. H. Sbaralea u »Supplementum et castigatio ad scriptores trium ordinum s. Francisci« etc., Romae 1908—1921; Bd. II, pag. 128, navodi takav latinski oblik Benkovićevog prezimena — Spis »Navigium« obuhvaća listove 137—160 u knjizi »Stella clericorum« u koju je kao 6. po redu privez uklopljen; paginacija, po listovima, je naknadno unesena rukom. — Ovdje, daka, ko, ne mislim ulaziti u teološki vid »Navigiuma«, nego u ono što može biti od interesa u filozofskom pogledu — (U ovdje citiranim latinskim spisima iz XV i XVI stoljeća, prema tada uobičajenom načinu pisanja, nisu označeni diftonzi.)

tomijama. Tome racionalnom skolastičkom okviru kontrastira simbolički zahvaćen sadržaj prožet pathosom napuštenosti čovjekove egzistencije, patnjom bezzavičajnosti i čežnje za zavičajem. Akcent je na plovidbi u zavičaj.

Tema se formulira Salamonovom izrekom: »Facta est quasi navis institoris de longe portans panem suum« (Prover. XXXI/14). — Plovidba te lađe simbolizira djelo Marije.

Kao što se u svakome djelu dadu naći četiri uzroka, kaže se na početku, tako i u ovome. Najprije se razmatra eficientni uzrok, nazivan također agens, te se ističe da, po Aristotelovoj fizici, svaki agens djeluje svršeno. Agens je pak dvostruk: slobodan (agens liberum) djeluje izvorno i samim sobom se upravlja svrsi; prirodan (agens a natura) je također upravljen svrsi, no unutar razloga prvog eficienta ili inteligentnog agensa. U djelovanju slobodnog agensa, prema tome, ima kontingencije dok prirodan agens djeluje po nužnosti. — Tako je i agens ili eficientni uzrok lađe koja simbolizira Mariju bio dvostruk: *slobodan* kao božja svemoć koja je iz čiste slobode namijenila tu lađu da njome oslobodi čovjeka brodolomca; *prirodan* kao ljudski rod ili ljudska priroda koja je, u pogledu na sebe, trebala biti izbavljena iz svoje situacije pada, odnosno brodoloma. Za to je trebalo snage i postojanosti u dobru, te se citira Salamon: »Mulierem tortem quis inveniet« (Prover. XXXI/10).

Nakon tih uvodnih napomena ocrtava se prvobitna situacija čovjeka, a zatim ona nakon pada. Kroz plastičan tekst *Geneze*, često citiran ili parafraziran, probijaju autorova shvaćanja, u kojima ima ličnih specifičnosti i humanističkih nijansa. — Bog stvorivši čovjeka od iskona pravednog i pravog »stavio ga je u raj uživanja da bi se u tome pokazalo dostojanstvo čovjeka« (pag. 138). Treba naime da postoji proporcionalnost između mjesta i onoga što je u njemu smješteno. (Radi se o etički mišljenoj »proporcionalnosti«, što i odgovara značenju riječi ethos, tj. »bopravište.«) U tome smislu predmeti nekoga mjesta — stabla, rijeke, lađa s njezinim dijelovima i instrumentima — simboliziraju u Benkovića momente zbivanja čovjekovog bivstva (danog u perspektivi jedne religijske totalizacije) odnosno, budući da se tu čovjek ne može izdvojiti kao individuum, zbivanja sudbine ljudskog roda. — Tako u sredini toga prvobitnog čovjekovog mjesta, njegove izvorne domovine, raste drvo života »koje označavaše slobodnu odluku, kojom se čovjek trebao oživljavati i služiti«. Tu je međutim i drvo znanja dobra i zla koje »označavaše smrt i život, koji su tada bili jedno do drugoga,« (pag. 139). Četiri rijeke simboliziraju prvobitna svojstva čovjekove prirode: sigurnost slave, jasnoću spoznaje, neprolaznost života, poslušnost stvorenja. No služeći se slobodnom odlukom tako da je negirao četvrto od ovih svojstava, tj. jeo zabranjene plodove od drveta znanja dobra i zla, čovjek je takvim izborom gotovo upropastio i ona prva

tri svojstva: i nužno se, kao prognanik, našao na drugome mjestu, na pjeskovitom i neplodnom otoku okruženom s četiri velike rijeke koje sada znače: sigurnost kazne, sljepoću neznanja, smrtnost prirode, neposlušnost stvorenja.

U Benkovićevoj interpretaciji tog mjesta iz *Biblije* jasno je istaknut volunтарыstički motiv: *sloboda odluke jest bit života*, sam život kao iskonsko jedinstvo (*lignum vitae = liberum arbitrium*), a *znanje* dobra i zla pretpostavlja negiranje prvobitnog jedinstva, dakle i upadanje smrti u život. Izborom znanja dobra i zla čovjek ujedno bira postojanje u suprotnostima, a preko dvojstva suprotnosti dobro — zlo on bira beskonačno mnoštvo modusa, koje je uvjet takvog znanja. Taj motiv o dva drveta (*Genesis I, 9*), o razdvojenosti *života* i *znanja* s primarnošću prvoga (prema volunтарыstičkoj interpretaciji svojstvenoj skotizmu) privlači i u naše doba egzistencijalno orijentirane mislioce te je središnji problem u nekim raspravama S. Kierkegaarda i L. Šestova, a u slobodnijim varijacijama sačinjava i okosnicu Bergsonove filozofije života i suvremene filozofije egzistencije.

Alegorija o četiri rijeke prikazana je tako da u prvom slučaju (kao sigurnost slave, jasnoća spoznaje, neprolaznost života i poslušnost stvorenja) one predstavljaju osebine dane čovjeku u njegovoj prvobitnoj prirodi, dok su to u drugome (u negativnom obliku) zapreke koje ga dijele od same te prirode, odnosno od izvorne domovine, i koje on, kao nešto sebi vanjsko, teži da prevlada. — Težnja prognanog čovjeka da prepliva ili preleti («*Quis dabit mihi pennas sicut culumbe: et volabo et requiescam*») do domovine ostajala je međutim bezuspješna uslijed kvara njegove prirode oslabljene grijehom. Široka olujna rijeka slična moru (one četiri rijeke izražene u jednini) postaje mjestom sigurnog brodoloma ili utapanja svakome tko je pokušava vlastitim silama savladati. »Ova rijeka je sadašnji život koji je dubok uslijed nesigurnosti«, nagao jer ne možemo ratovati protiv mesa i krvi, širok — kao što je širok put koji vodi u smrt. Ona također simbolizira svijet. Mnoštvo opasnosti u njoj prijeti plivaču: »kao što u moru veće ribe jedu manje, tako i u svijetu veći i prvaci (*principes*) jedu manje« (pag. 140). — Konačno je bog odgovorio na vapaje čovjeka koji je uzalud želio preletjeti i pokušavao preplivati do domovine: »Učini sebi arku ili lađu od povezanih drva«. Čuvši tu riječ ljudski rod »preduzme da napravi lađu pomoću koje bi mogao doći u rajsku luku i ponijeti sa sobom od ploda stabla života.« Ta je lađa Marija, a povezana drva su generacije od kojih Marija tjelesno potječe. — Premda je, naime, u svijetu u koji je čovjek prognan bilo mnogo bijede, ipak je u sredini raslo drvo divne ljepote koje se vidjelo iz najudaljenijih krajeva čitave zemlje. To drvo simbolizira judejski kraljevski rod. Grane su mu kraljevi i knezovi proizašli iz njega, listovi različite zagonetke i figure pod kojima se skrivahu plodovi istine

Novoga zavjeta, plodovi su profetske izreke kojima se duša duhovno hrani. Od tog je plemenitog stabla bila dakle učinjena lađa sposobna da ljudski rod prenese do njegove domovine, da mu pomogne u spasenju pribavljanjem ploda života te u uzdignuću do njegove prave prirode. Ta četiri momenta («*navis apta ad transferendum, ad salvandum, ad comparandum, ad elevandum*») uzeta u njihovom svršnom jedinstvu sačinjavaju *svršni uzrok* (*causa finalis*) ove lađe Marije, dok joj je *materijalni uzrok* (*causa materialis*) onaj niz generacija.

Formalni uzrok (*causa formalis*) predstavljaju specifične vrline kojima se Marija, poput lađe u oluji, suprotstavlja valovima burne rijeke svijeta, odnosno »sadašnjeg života«, koji teče prema smrti. Te se vrline opisuju i raščlanjuju u deskripciji pojedinih dijelova lađe — »sentina carina, ratis prora, puppis« — i instrumenata plovidbe — »malus, vela, chorda« — koji ih svojim položajem i funkcijom simboliziraju. U toj sasvim individualnoj strukturiranosti, može se reći, one tvore Marijinu osobnost, singularnost Marije kao čovjeka. Kako se djelovanje pojedinih uzroka ne razmatra odvojeno, nego uvijek u vezi s *eficijentnim uzrokom*, to do konstituiranja ove osobnosti, kako je vidljivo kroz Benkovićev tekst, dolazi u bitnoj vezi s izvornim agensom. — U toj se deskripciji vrlina pojedini dijelovi lađe dovode u simboličku vezu s osebinama Marijine osobnosti. Tako pramac (prora) kao dio lađe koji prethodi ostalim dijelovima simbolizira Marijin prioritet pred ostalim »čistim stvorenjem«, te se razmatraju četiri načina prioriteta: po vremenu, po časti, po redu, po prirodi. — Ovdje je moguće osvijetliti samo neke momente tog diskurzivno-simboličkog načina. Jedan simbol ne zadržava uvijek istoznačnost, nego se ponekad, suprotno tome, razmatraju različite mogućnosti njegovog značenja. — Ima interesantnih misaonih obrata. Na primjer, pri kraju simboličke deskripcije dijelova lađe (pag. 151) se kaže: »veliku je naime milost bog učinio ženi, jer ju nije oblikovao od blata zemlje nego od Adamovog rebra (Gen. II)«. Prema tome se vremensko prvenstvo pri oblikovanju Adama smatra manje bitnim od prvenstva s obzirom na materijalni uzrok, naime na plemenitiju materiju pri oblikovanju Eve.

Više dinamičnosti ima u tretiranju instrumenata lađe, odnosno plovidbe. To su: jarbol, jedra i užeta. Najprije se razmatra *jarbol*. On simbolizira Marijino srce po svome smještaju, ustrajanju, uspravljenosti i utvrđenosti. — Prvi moment se razmatra u vidu Marijinog posredovanja između boga i čovjeka — kao što je jarbol u sredini lađe. Marija je za to posredovanje sposobna jer joj pripadaju svojstva: autoritet principa, mudrost govora, sigurnost izvršenja, znanje obrane. (Otklanja se prigovor da bi to bile specifične muške vrline). Ove intelektualne vrline se razmatraju u smislu primata emocije, vjere, pred razumskim znanjem (u duhu skotističke filozofije). — Ustrajanje jarbola ilustrira se slikom: jarbol ne biva savladan

od valova; ako se i čitava lađa potopi, ipak se rijetko ili nikad događa da se jarbol ne vidi.

Moment uspravljenosti — »kao što se jarbol uzdiže u sredini lađe, tako je i Marijino srce uvijek bilo uspravljeno i uzdignuto prema bogu« (pag. 153) — razmatra se kroz četverostruki vid: po vlastitom nagnuću, po privlačenju drugoga, po uzdizanju krila, po impulsu vjetra. Neobično je zamišljena treća tačka, pa nas, uza svu različitost situacije, sjeća Platonovih slika o pernatosti duše. — Ima ptica koje ne lete nego samo za plijenom, kao tirani. Druge lete noću: poput oka bludnika njihovo oko motri magluštine. Druge opet, premda imaju krila, ne lete zbog težine tijela, nego čeprkajući zemlju traže u njoj hranu. Tako škrci, poređeni s kokoškama, koliko su deblji u svome bogatstvu, toliko su siromašniji dobrima duha, te samo grebu zemlju, umjesto da lete prema nebu. — Marija, kraljica duhovnih ptica, tj. bića obuzetih duhovnim poletom, simbolizirana je orlom: »Aquila grandis magnarum atarum...« Ezech. XVII; (pag. 153). Uz alegoriju o krilima se primjećuje: žene modernog vremena uzimaju krila taštine od raznih nakita, kojima se ne dižu nego silaze.

Četvrti moment, utvrđenost jarbola, simbolizira stalnost Marijinog srca, koje se ni u smućenosti niti u radosti nije kolebalo. Jarbol je utvrđen konopcima. Moglo bi se reći da oni simboliziraju duševne veze koje su oslonac vertikalne dinamike emocija. Neki su konopci povezani u ljestve: njima se Marija uspinjala razmatrajući božanstvo svog sina i silazila baveći se onim što se odnosi na čovječstvo. Pri vrhu ljestava nalazi se osmatrački koš ili kavez (gabiola), koji služi moreplovcima za izviđanje da li su na vidiku pirati i da li prijete oluje ili druge opasnosti. »Tako je u Marijinom srcu bio kavez tj. viši predio duše koji je unaprijed čuvao samo srce od svake zle afekcije i perturbacije (...superior portio animae quae ipsum cor ab omni mala affectione et perturbatione praeservavit). Tako bol koju je imala uslijed muke sina nikada nije dirnula viši predio duše: u njemu je uvijek imala najveću radost radi spasa čovjekove prirode, iako je doživljavala bol u nižem predjelu duše... u tome kavezu bijaše neki istraživač: i to bijaše razum koji držaše luk u ruci (...erat quidam speculator et hoc erat ratio quae tenebat arcum in manu)« (pag. 154). — Teško bi se dalo reljefnije prikazati pojam odnosa u psihoanalizi označenog kao superego-ego. — Iz luka razum izbacuje tri sudbonosne strijele, namijenjene đavolu. Prva je čistoća, druga materinstvo, treća uzvišenost.

Nakon jarbola i izviđačkog koša prelazi se na razmatranje simbolike *jedara*. Ona su kao krila lađe te simboliziraju *namjere*. — Kao što je na velikoj lađi trostruko jedro, tako su i u čovjeku trovrzne namjere: neka je jednostavno dobra (positivum simpliciter bonum), neka jednostavno zla (p. simpliciter malum), a neka posvema neutralna (p. omnino neutrum).

Razmatrajući namjere treće vrste Benković izvodi da okolnosti igraju znatnu ulogu u tome da li će djelo proizašlo iz takve namjere biti dobro, zlo ili etički neutralno. Postojanje etički neutralnih djela bilo je jedno od teoloških pitanja tadašnjeg vremena, a njegovo pozitivno rješenje doprinosilo je oslobađanju od moralističkog rigorizma. Stoga je bilo važno prosuditi odnos okolnosti spram moraliteta djela. Navodi se (pag. 156) da prema moralnim pravilima Joannesa Gersona⁷ postoji razlika između okolnosti koje prate akt (*circumstantiae concomitantes actum*) te niti povećavaju niti umanjuju njegov moralitet i takvih (*circ. informantes actum*) koje sudjeluju u integraciji i oblikovanju djela s obzirom na njegov moralitet.

Užeta simboliziraju veze. Diskurzivna metoda zalazi i tu u razgranate trihotomije i kvadritomije, a glavno se razmatranje na liniji veze *confirmatio* koncentrira oko značenja *unire*. Pojam se klasificira u četiri vrste ujedinjavanja: »per cummulum, per funiculum, per glutinum, per nature vinculum«. Budući da je četvrta veza neutralna razmatra se vrijednost prvih triju te se izvodi da naprosto nagomilavanje u hrpu (*cummulus*), jer znači samo vanjske veze, ne odgovara vezama dobra. Osuđenici u paklu tvore hrpu. »Tako su zli i međusobno nesložni u crkvi ujedinjeni kao u hrpu, samo po broju a ne po zaslugi« (pag. 158). Takve kvantitativne vanjske veze prestaju kad prestane djelovanje vanjskih sila koje su ih izazvale. Bitnije su veze one u kojima je sadržan moment zasluge — »malos separat iustis merito«. Taj način ujedinjavanja, simboliziran ovdje konopcem (*per funiculum*), odnosi se na veze koje nastaju vr linama. Tu već postoji kriterij kvalitativne supripadnosti, odnosno razlikovanja. Treći način ujedinjavanja, ovdje prikazan kao ujedinjavanje ljepilom ili cementom (*per glutinum seu cementum*), kao što su ujedinjeni zidovi zgrade, znači najbitnije veze dobra. — Temeljna je dakle misao da veza postiže to više svoju bit ujedinjavanja što više participira na dobru. Na vezama zla, koje ostaju samo vanjske, ne da se zasnovati neko unutarnje ujedinjenje kao uređeno društvo — *urbs, civitas*. Suprotno tome, veze jednostavnog nagomilavanja narušavaju takvo ujedinjenje i mogu ga dovesti do rasula. Zlo dakle ne može postati konstitutivni faktor nekog stvaralačkog djela, nema autentične stvaralačke snage, nego se javlja kao nesamostalna antiteza dobra. Ta u biti antropološka misao dana je ovdje u religijskoj perspektivi: »padom zlih anđela nebeska država bijaše postala ruševina . . . Stoga je trebalo uzeti kamenje iz ljudskoga roda za izgradnju zidova kojima će se popraviti zgrada nebeskog obitavališta« (pag. 159). Ugaoni kamen u temelju tog

---

8) Jean Gerson, francuski skolastički filozof (1363—1429), imao je znatan utjecaj u XV i XVI stoljeću. Neki naši humanisti, osobito oni koji su školovani u Parizu, rado ga citiraju.

hrama jest Krist. Da bi se on čovječtvom sjedinio s drugim kamenjem koje potječe iz ljudskoga roda, trebalo je cementa tj. bitnog jedinstva u dobru, a to je dala Marija. Time je svojim savršenim pristajanjem uz dobro omogućila čovječanstvu da ponovo realizira svoje supripadništvo nebeskom obitavalištu.

Tako ova završna misao razmatranja upotpunjuje onu koja je, u vidu Salamonove izreke, navedena na početku. Tu je Marija zamišljena kao lađa koja iz daljine nosi utemeljitelju njegov kruh. Ukoliko je utemeljitelj *ljudski rod*, kao onaj od kojega potječe materija lađe i radi kojega se događa plovidba, nosi mu ta lađa iz domovine plod drveta života (što simbolizira Krista) putem kojeg čovjek može uspostaviti svojstva svoje prave naravi te i sam stići u domovinu. Ukoliko je, kao *agens liberum*, utemeljitelj bog, Marija bitno sudjeluje u soteriološkom događanju. U alegoriji na kraju *Navigiuma* čovjek nije više prognanik i putnik koji čezne za domovinom, nego tu on u vlastitoj domovini sudjeluje u »gradnji zgrade dobra«, u uspostavljanju svoga zavičajnog mjesta, uključujući se u božje stvaralačko djelo.

Kroz čitav *Navigium*, unutar religijski mišljene cjeline, središnje se pitanje kreće oko čovjeka i njegove sudbine s akcentuiranjem generičke povezanosti ljudi u razjašnjavanju te sudbine: čovjek se spasava pomoću čovjeka.

Simbolika i religiozna namjena *Navigiuma* kontrastiraju s realizmom opisa lađe, koji ponekad ide u tančine a odaje dobro poznavanje predmeta, možda poneseno iz rane mladosti, s naših obala. Moglo bi se reći da je njegovo vrijeme, prožeto suprotnostima, utjecalo na pisca da spontano posegne za takvim načinom izraza. Također, na poseban način kontrastira s voluntarističkom usmjerenošću sadržaja diskurzivna metoda koja bi, čini se, svojim raščlanjenim politomijama više odgovarala nekom racionalistički zamišljenom predmetu. — Suprotnosti prožimaju i sadržaj *Navigiuma*. Voluntarizam je u toku svog razvitka i njegovih peripetija od Augustina do današnjih varijanti u filozofiji egzistencije pružao više mogućnosti da se izrazi proturječan pathos ljudskog bivstvovanja — osjećanje napuštenosti, tuđinstva čovjeka u svijetu, ali i nade i čežnje za zavičajem — od intelektualističkih usmjerenih pravaca. Nasuprot bespomoćnosti čovjeka, neizbježnosti brodoloma ukoliko se oslanja na samu svoju prirodu slabljenu grijehom, ocrta se snaga originalne ljudske prirode neiskvarene grijehom. Singularnost jedne ličnosti i njezinog djela dobiva realni smisao po uklopljenosti u univerzalnost sveljudskog zbivanja. — Filozofski značaj ovoga spisa može se, dakle, vidjeti i u ujedinjavanju takvih različitih tendencija koje, sad u skladu sad u proturječnosti, karakteriziraju doživljavanje tadašnjeg čovjeka.

***

Za potrebe svojih studenata Benković je priredio jedan priručnik skotističke logike, u kojemu je sakupljeno ono što

se tada iz tog predmeta učilo na visokoškolskim franjevačkim zavodima. Tako se može zaključiti po predgovornim stranicama, iz kojih proizlazi prvenstveno pedagoška namjena knjige, koja se naziva udžbenikom ili priručnikom, premda je vjerojatno premašivala interes samog školskog izučavanja.

Taj Benkovićev *Scotiae subtilitatis epidicticon* izašao je u Paviji 1520. godine, u dva sveska. Knjige su veličine osmine (16×11), sa naslovnim stranama izrađenim u pretežno renesansnom stilu, štampane lijepom humanistikom-goticom. Svaki svezak obuhvaća oko 300 listova (600 stranica). To danas rijetko izdanje imaju neke biblioteke naših franjevačkih samostana, a Narodna sveučilišna knjižnica u Zagrebu ima I svezak.

U pismu generalu Reda Franciscu Lychetu, odštampanom u predgovornom dijelu I sveska, ističe Benković da mu je glavna namjera učiniti javnosti pristupačnim što čišći tekst Scotovih (kako on smatra) djela, kako bi Scotova suptilnost i oštrina uma jače zasjala. Tome imaju doprinijeti i uklopljeni traktati drugih pisaca. — Kod priređivanja svog izdanja služio se, kaže se dalje, osobito Mauritiusovim, koji je prije njege te i druge Scotove spise bio izdao. Ističe se također da mu je u uspoređivanju tekstova i uklanjanju griješaka dragocjena bila pomoć njegovih studenata. — U kratkom nagovoru studentima («ad discipulos») on izražava nadu da će ovaj priručnik, nastao na njihove poticaje i molbe, biti koristan njima i ostalim »suborcima u ovoj zajedničkoj palestri«. Preporučujući im što marljiviji studij Scotove filozofije ističe ponovno da ne želi sebe uspoređivati s umom čovjeka koji je dao tako duboku nauku, nego smatra svojim zadatkom da ustrajnim radom doprinosi njezinom objašnjavanju i širenju. — U svome odgovoru učenici ističu zahvalnost što su pod njegovim iskusnim vodstvom uspjeli dobiti upotpunjenu i preglednu skotističku logiku za kojom su dugo težili i koja će im omogućiti da sada studioznije pristupe poslu. »Zdravo, poštovani oče, i neka neraskidiva veza naše ljubavi s onom iskrenom tvojom vjerom kojom si nas prigrlio vječno traje«, završava taj odgovor.

Taj Benkovićev priručnik sadrži nekoliko spisa iz područja logike koji su se tada, po usmenoj tradiciji, pripisivali Dunsu Scotu, dok danas smatramo da nisu njegovi, nego da su ih napisali drugi skotistički orijentirani autori. Osim tih »pseudoscotovih« spisa Benković je izdao i logičke traktate šestorice tada poznatih skotista. To su: Mauritius de Portū, Stephanus Burlyfer, Joannes Foxal (Anglicus), Antonius Andrea, Antonius Syrectus, Antonius Trombetta.

* * *

Ocijeniti Benkovićev doprinos u izdavanju skotističke filozofije, tj. usporediti njegovo izdanje s ranijim i kasnijim izdanjima, bila bi stvar posebnih komisija. No interes bi bio

uglavnom historijske prirode. Sadržajno proučavanje tih spisa bilo bi od značenja jedino za specijalna istraživanja iz područja skotističke filozofije i iz povijesti logike. Za to bi, naravno, trebalo prirediti suvremeno latinsko izdanje, jer je gotica ranog XVI-tog stoljeća, premda lijepo izrađena, danas naporna za čitanje.

Slično se odnosi i na *Navigium*. Dosada je taj spis kod nas bio gotovo nepoznat; koliko mi je bilo moguće ustanoviti, spominje ga jedino Šime Jurić u članku »*O inkunabulistici u Hrvatskoj*«.⁸

Benedikt Benković nije doduše neka naročito istaknuta pojava, no ipak na interesantan način dopunjuje sliku našeg sudjelovanja u kulturnom zbivanju Renesanse. Njegova biografija, a možda i djela, poznati su samo djelomično, te nam ostaje zadatak da kompletiramo to poznavanje.

---

8) »Vjesnik bibliotekara Hrvatske«, Zagreb 1960.